

סעיף 10

מקום המסירה

מקום המסירה

10. (א) המסירה תהא במקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק - במקום מגוריו הקבוע.
(ב) ידעו הצדדים בעת גמירת החוזה שבמועד המסירה יימצא הממכר במקום פלוני, תהא המסירה באותו מקום.
(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה במקום שהוסכם עליו עם המוביל האחראי כאמור בסעיף 8(ג).

התוכן

1. **מבוא**.....
2. **אם המוכר רוצה למסור במקום אחר**.....
3. **אם הקונה רוצה שהמוכר ימסור במקום אחר**.....
3. **מסירה במקום שיש בו סכנה לממכר**.....
3. **הסכמה לגבי מקום המסירה**.....
4. **ממכר שהיה ידוע מראש שיימצא במקום אחר - ס"ק ב**.....
4. **ממכר שצד ג' מוביל אותו - ס"ק ג**.....

מבוא

הוראת סעיפנו, שהמסירה היא במקום עסקו של המוכר, הולכת לפי המקובל בעסקאות מכר, ולכן היא שונה מהכלל בחוזים, שעל החייב לקיים את החיוב במקום עסקו של הנושה, כקבוע בחוק החוזים (חלק כללי), סעיף 44¹. אפשר לראות זאת בדרך אחרת: נוצרת כאן התנגשות, לכאורה, בין חיוב המוכר למסור את הממכר לקונה, לבין חיוב הקונה לקבל את הממכר ממוכר (סעיף 19). לפי הכלל החוזי, על המוכר לקיים את חיוב המסירה במקום עסקו של הקונה, שהוא הנושה שלו; ואילו על הקונה לקיים את חיוב הקבלה במקום עסקו של המוכר, שהוא הנושה שלו. הפתרון להתנגשות זו הוא לקבוע את מקום עסקו של המוכר כמקום המסירה כמקום המסירה, מכיוון שכך מקובל במכר. נימוק נוסף הוא, שכפי שראינו בדיונו בסעיף 7, חיוב המסירה אינו כולל פעולה אקטיבית של העברה ממקום למקום, אלא משמעותו חובה להעמיד את הממכר קונה, היינו, לאפשר לו לקחת אותו, ולא למנוע זאת ממנו. מטבע הדברים, בשעת יצירת החוזה, הממכר נמצא ברשות המוכר, היינו במקום עסקו או מגוריו, ולכן חובת המסירה מתקיימת בכך שהמוכר מאפשר לקונה לקחת את הנכס ממקום עסקו של המוכר, ואין להטיל על המוכר להעביר אותו למקום עסקו של הקונה.

המקומות שנקבעו בסעיף זה אלו משקפים את הנוהג המסחרי והחוזי המקובל בעסקאות מכר, ואינם משקפים עקרונות חוקתיים מעבר לדבקות לנוהג המסחרי.²

אם המסירה נעשית במקום עסקו של המוכר או במקום מגוריו, על המוכר לאפשר לקונה להיכנס לשם, ולתת לו את כל המידע הדרוש לשם כך.³

אם לפי הוראת הסעיף עולה שהמוכר יכול למסור באחד מתוך כמה מקומות, המוכר מחליט איפה למסור.⁴

"מקום עסק": "מקום עסק" הוא מקום שיש בו רציפות וקביעות, עם קשר לביצוע חוזים שנעשו במסגרת העסק. אם לצורך המשא ומתן גר המוכר במלון בעירו של הקונה - זה לא נחשב מקום

¹ זמיר 213§.

על הבחנה זו עמדו גם בדברי ההסבר להצעת חוק דיני ממונות, התשע"א-2011, סעיף 159(א), החוזרת על הוראת ס"ק א כאן, בשינויים קלים.

² דברי הסבר לסעיף 46 להצעת חוק החוזים (חלק כללי) תש"ל-1970, הצ"ח, עמ' 126.

³ זמיר 213§.

⁴ זמיר 215§.

עסקו. אם חוזה המכר לא קשור לעסק, כגון בעל חנות רהיטים שמכר את מכונתו, מקום המסירה אינו מקום עסקו, כי אין לו "מקום עסק" לענין מכונות, ועוד, שניכר שיש לצדדים כוונה אחרת. מוכר שיש לו כמה מקומות עסק, כגון רשת שיווק - דעה אחת היא שמקום המסירה הוא המקום שממנו נשלחה ההצעה הראשונה, או התשובה הראשונה להצעה (אם הקונה היה המציע). דעה אחרת היא - מקום סיום המו"מ. לדעת זמיר, אין כאן כלל, אלא יש להסיק מן הנסיבות לאיזה מקום עסק יש הזיקה הקרובה ביותר לחוזה.⁵

"מקום מגורים": "מקום מגורים" אינו שייך במוכר שהוא תאגיד. זה לא זהה ל"מושב" שבחוק הכשרות סעיף 80. התנאי "ובאין למוכר מקום עסק" שייך בעיקר בחוזה שאינו מסחרי. "מקום מגורים" משמעותו מקום שיש בו המשכיות ורציפות של מגורים. אם יש למוכר כמה בתי מגורים, או שהמכר נמכר ע"י שותפים, יש ללמוד מהנסיבות איפה יש למסור.⁶

שינוי מקום העסק: אם השתנה מקום עסקו של המוכר בין מועד כריתת החוזה לבין מועד המסירה, חייב הקונה לקבל את הנכס במקום החדש. כך עולה מחוק החוזים (חלק כללי), סעיף 44(ב), הקובע: "שינה הנושה את מקום עסקו או מקום מגוריו אחרי כריתת החוזה, ישא בהוצאות הנוספות הנובעות מקיום החיוב במקום החדש" - לפי זה, לגבי חיוב הקונה לקבל את הנכס (חיוב הקבוע בסעיף 19), הוא חייב ללכת למקום עסקו החדש של המוכר (שהוא הנושה לגבי חיוב הקונה לקבל, ולגבי חיוב זה חל סעיף 44(א) שם שהחיוב יבוצע במקום עסקו של הנושה), ויש ללמוד מכך בהיקש לענין חובת המסירה של המוכר, שהיא תיעשה במקומו החדש. אין זה סביר שהמוכר יצטרך להעמיד את הממכר לרשות הקונה במקום שכבר אינו מקום עסקו ולא מקום מגוריו. לגבי חיוב הקונה לקבל את הנכס במקום החדש, על המוכר לשאת בהוצאות הנוספות הנובעות מכך, כאמור בחוק החוזים שם. אם כבר במועד כריתת החוזה מתכוון המוכר לשנות את מקום עסקו, ושינוי המקום עשוי להשפיע על הסכמת הקונה, עליו לגלות עובדה זו לקונה מראש, לאור חובת גילוי העולה מחוק החוזים (חלק כללי), סעיף 15. אם לא גילה לו, ואילו ידע הקונה שמקום המסירה יהיה במקום אחר לא היה מתקשר בחוזה, הוא יכול לבטל את חוזה בגלל ההטעייה.⁷

עמדת המשפט העברי: כפי שראינו בסעיף 8, לפי המשפט העברי, אין מוטל על המוכר להעביר את הממכר ממקום למקום, אלא די שיאפשר לקונה לבוא ולקחת אותו. עוד ראינו בסעיף 9, שמיד אחרי העברת הבעלות, אסור לו לעכב את הנכס אצלו אלא עליו לאפשר לקונה לקחת אותו. לפי זה, מקום המסירה הוא במקום שבו נמצא הנכס מיד אחרי העברת הבעלות - עליו לאפשר לקונה לקחת אותו משם.

אם המוכר רוצה למסור במקום אחר

נראה שלפי המשפט העברי, אם המוכר רוצה ללכת מקום אחר, הוא רשאי ליטול עמו את הממכר, ובלבד שיאפשר לקונה ליטלו משם. כך ניתן ללמוד מהדין ששומר, בסיום שמירתו, אינו חייב להישאר בביתו עד שיבוא המפקיד ליטול את הפקדון, אלא הוא רשאי ללכת למקום שהוא רוצה, והמפקיד יבוא לשם ליטלו ממנו⁸; והרי יש דעה שמוכר אחראי כשומר על הממכר שבידו, כפי שנראה בסעיף 22. גם אם הדבר יגרום חוסר נוחות לקונה, אין בכך הצדקה לקונה לסרב לקבל אותו שם. כך עולה מדברי הסמ"ע, ששומר רשאי להחזיר את הנכס אפילו במדבר, אם הוא מוכן לקבל על עצמו אחריות על הנכס, ואין המפקיד זכאי להתנגד⁹. מתוך דבריו מתבאר שאין בעל הנכס רשאי לסרב לקבל את הנכס בעילה של נוחות¹⁰.

⁵ זמיר 214§.

⁶ זמיר 215§.

יש לציין שהצעת חוק דיני ממונות, התשע"א-2011, סעיף 159(א), החוזרת על הוראת ס"ק א כאן, נאמר "מקום מגוריו" בלבד, בהמשטת המלה "הקבוע".

⁷ זמיר 216§.

⁸ חוק לישראל, שומרים, עמ' 505 ועמ' 537.

⁹ דרישה, חו"מ, שסו, וסמ"ע, רצג, ס"ק ה; חוק לישראל, שומרים, עמ' 502, הערה 44.

¹⁰ אבל ראה חוק לישראל שם, עמ' 1268, שייטכן שהמאירי סובר שרשאי בעל הנכס לסרב לקבלו משום טורח הדרך. וכן נראה לכאורה לפי נימוקו של הרמב"ן, הערה 13, ששומר אינו רשאי להחזיר במדבר משום שכך הוא אומדן דעתו של המפקיד שהפקיד את הנכס ביישוב. אבל יש לדחות שאומדן דעת זה קיים רק במדבר, שיש חשש להפסד הנכס, ולא במקום שיש רק טורח.

אם הקונה רוצה שהמוכר ימסור במקום אחר

נראה שלפי המשפט העברי, אם המוכר נמצא במקום אחר, והנכס עמו, והקונה דורש לקבל ממנו את הנכס שם, המוכר חייב לאפשר לו לקבלו שם. כך ניתן ללמוד בהיקש מדין שומר, שאם בעל הנכס פוגש את השומר במקום כלשהו, והשומר נושא עמו את הנכס, זכאי בעל הנכס לתבוע את החזרת הנכס¹¹. בשני המקרים, הדין מבוסס על כך שאדם אינו רשאי להחזיק בנכס של אחר בניגוד לרצונו.

מסירה במקום שיש בו סכנה לממכר

אם המוכר מסר את הממכר לקונה במקום שבו הוא חשוף לסכנה ברורה, האם הקונה זכאי לסרב לקבלו שם? לענין שומר, נקבע שאינו רשאי להחזיר את הנכס למפקיד במדבר אם המפקיד מתנגד (אלא אם כן ההפקדה היתה במדבר), מפני שקשה לשמור שם על הנכס¹². כדי לקבוע אם דין זה אמור אף לעניין מכר, יש לעמוד על הנימוק העומד מאחוריו. לדעת הרמב"ן, הנימוק לדין זה הוא, שמאחר שהפקיד בעל הנכס את הנכס במקום משתמר, אנחנו משערים בדעתו, שהוא ציפה שהנכס יישאר במקום משתמר, ויחזר אליו במקום משתמר¹³. נימוק זה קיים גם במכר, שכן הקונה התכוון לקבל את הממכר במקום הימצאותו ברשותו של המוכר, והרי זה כאילו הפקיד הקונה את הממכר אצל המוכר על דעת לקבלו במקומו. לעומת הרמ"א נתן נימוק אחר לדין זה: שאין בעל הנכס חייב להסתכן בשביל השומר¹⁴. נראה שנימוק זה מתבסס על כך שהשומר קיבל אחריות על הנכס, ולכן אין בעל הנכס חייב להסתכן בשביל השומר, שחובת שמירה עליו. אם כן, לפי הדעה, שנביא בסעיף 22, שאין על המוכר חיוב שומר על הממכר, רשאי המוכר להחזיר את הממכר לקונה במדבר; ואילו לפי הדעה, שם, שיש על המוכר חיוב שומר על הממכר, אינו רשאי להחזיר את הממכר לקונה במדבר¹⁵.

הסכמה לגבי מקום המסירה

לפי החוק, אם הסכימו הצדדים שהמסירה תיעשה במקום שאינו מקום עסקו או מקום מגוריו של המוכר, הסכמתם מחייבת, מפני שהוראת הסעיף היא דיספוזיטיבית. מועילה גם התנאה מכללא. לדוגמה, בימינו מקובל שהמוכר שולח את הסחורה לבית הלקוח, ולכן לעתים אפשר להניח שיש הסכמה מכללא שהמוכר יעשה כך. כמו כן, אם המוכר מתחייב להתקין את הממכר בבית הקונה, משתמעת מזה הסכמה שהמסירה תהיה בבית הקונה¹⁶.

גם לפי המשפט העברי, אם הסכימו שהמוכר ימסור את המקח במקום מסוים, הוא חייב למסור שם¹⁷, כי כל דבר שאמרו בשעת המכר בקשר למכר, קנין המכר מחייב לקיים אותו¹⁸. לכאורה, זהו "קניין דברים", קניין על חיוב מופשט, שאינו תקף. נראה שתוקף החיוב נובע מכך שהוא נוצר **יחד עם קניין** על דבר מוחשי - הקנתת הממכר, ורק קניין על חיוב מופשט שעומד בפני עצמו, אינו תקף¹⁹.

¹¹ מאירי, ב"ק קיח ע"א. מקורות נוספים צוינו בחוק לישראל, שומרים, עמ' 539, הערה 277.

¹² שו"ע, חו"מ, רצג, ב. מקורות נוספים צוינו בחוק לישראל, שומרים, עמ' 502, הערה 41.

¹³ מלחמות ה', ב"ק מד ע"ב (בדפי הרי"ף); חוק לישראל שם, הערה 42.

¹⁴ שו"ת הרמ"א, סימן פו (דף עג ע"ב, במהדורת וורשא); חוק לישראל שם, הערה 43.

¹⁵ אולם ערוך השולחן, חו"מ, רצג, ג, כתב שאחרי סיום תקופת ההפקדה, רשאי השומר למסור את הנכס למפקיד אפילו במדבר (חוק לישראל שם, הערה 45). ולכאורה ממכר שנמצא אצל המוכר דומה פיקדון שנמצא אצל השומר לאחר זמן ההשבה, ולפי זה יהיה המוכר רשאי למסור את הממכר לקונה אפילו במדבר. אבל נראה שדוקא בפיקדון, שהמפקיד היה צריך לקחת את הנכס בהגיע הזמן, הרי אם לא לקח אותו בזמן, רשאי הנפקד להחזירו, גם במדבר, ואינו דומה לקונה שעדיין לא לקח את הממכר. יש להוסיף, שפתחי חושן, פיקדון, פרק ז, אות יא, חולק על ערוך השולחן (חוק לישראל שם, עמ' 1268).

¹⁶ זמיר § 213.

¹⁷ חוקת משפט פרק י סעיף יא.

¹⁸ חוקת משפט פרק י, ביאורים אות מא.

¹⁹ ר"י פפר הסביר (בלי להזכיר את חוקת משפט) בדרך אחרת מדוע אין בכך חסרון של "קניין דברים": כי התחייבות המוכר חלה כמו שחלה התחייבות פועל לעבוד, שכמו שאדם יכול לחייב את עצמו בחיוב ממוני, כך יכול לחייב את עצמו בחיוב של "פעולה ממונית", היינו פעולת הפועל עבור מעבידו; ואינו זה כמו מי שמחייב עצמו לחלוקת החצר, שהיא קניין דברים, מפני שאין אפשרות להגדיר אותה כפעולה ממונית, אלא היא פעולה קניינית שאין לה ערך ממוני. הוא הוסיף, שאף שפועל יכול לחזור בו מהתחייבותו (בבא מציעא י ע"א), כאן המוכר אינו יכול לחזור בו, מכמה סיבות: א) לדעת חידושי הריטב"א, בבא מציעא עה ע"ב, בשם רבו, אם נעשה קניין עם הפועל, אינו יכול לחזור בו, ואף כאן, נעשה קניין על הממכר. ב) המוכר אינו

ממכר שהיה ידוע מראש שיימצא במקום אחר - ס"ק ב

אם הקונה יודע איפה נמצא הממכר בעת כריתת החוזה, הוא יכול להניח שהממכר יישאר שם עד מועד המסירה. אבל אם הוא יודע שעומדים להעביר אותו למקום אחר, עליו לצפות שהמסירה תהיה במקום החדש, ולכן הסעיף אומר שמקום המסירה יהיה שם. גם בדבר שנוצר או יוחד רק אחרי כריתת החוזה (שבו דן סעיף 2), אם ידעו הצדדים איפה מקום הייצור או הייחוד של הממכר, זה מקום המסירה²⁰.

"ידעו הצדדים": לא צריך שידיעת הצדדים תהיה מפורשת בחוזה או שתוזכר בשעת המו"מ. צריך ידיעה ממשית וסובייקטיבית, ולא די בכך שהיה להם לדעת; אלא שכדי להוכיח שידעו, די להוכיח שאדם סביר היה מסיק את הדבר באותן נסיבות. אם ידעו את זה לפני כריתת החוזה, יש להניח שידעו זאת גם בעת כריתת החוזה²¹.

אם רק הקונה ידע איפה יהיה הממכר במועד המסירה, הוראת ס"ק ב אינה חלה, שהרי התנאי הוא ש"ידעו הצדדים". אבל יתכן שבכל זאת יוכל המוכר למסור לו את הממכר במקום הימצאו בשעת המסירה, בגלל חובת תום לב²².

ממכר שצד ג' מוביל אותו - ס"ק ג

הוראת ס"ק ג חלה רק בחוזה הובלה שערך המוכר (כמו שסעיף 8ג), שאליו מפנה ס"ק ג, עוסק בכגון זה). היא חלה בין אם המוביל הוא שלוח של המוכר או לאו, בין אם הוא קבלן של המוכר או עובד שלו²³.

"האחראי כאמור בסעיף 8ג" - כלומר, מדובר בחוזה ההובלה שלפיה המוביל אחראי כלפי הקונה, באחריות של ש"ש לפחות, כמו בסעיף 8ג). אם יש כמה מובילים, מקום המסירה הוא במסירה למוביל הראשון שנושא באחריות כלפי הקונה, בתנאי שגם המובילים אחריו אחראים לקונה, כמו שראינו בדיונו בסעיף 8ג)²⁴.

אם לא הסכימו עם המוביל לגבי מקום המסירה, משתמשים בכללי הפרשנות וההשלמה הרגילים שבחוק החוזים (חלק כללי), סעיפים 25-26. אם אין שם תשובה, ניתן להקיש מס"ק א-ב, שהמוכר יעמיד את הממכר לרשות המוביל במקום עסקו של המוכר או במקום מגוריו; ואם המוכר והמוביל ידעו מראש בשעת כריתת חוזה ההובלה איפה יהיה הממכר בשעת המסירה, המסירה תהיה באותו מקום²⁵.

הסעיף אינו מזכיר מקרה שהמוביל אינו אחראי כלפי הקונה, ואפשר להבין מכך שבכגון זה לא מתקיימת חובת המסירה במסירה למוביל, אלא במסירת המוביל לקונה. המסירה תהיה במקום עסקו של הקונה או במקום מגוריו, לאור חוק החוזים (חלק כללי) סעיף 44, האומר שיש לקיים חיוב במקום עסקו של הנושה, וכאן הקונה הוא הנושה של המוכר ושל המוביל²⁶.

בהצעת חוק דיני ממונות, התשע"א-2011, סעיף 159, המקביל לסעיפנו, נקבעה הוראה שונה, לאמר: "הוסכם כי המוכר יטפל בהובלת הנכס, תקוים מסירתו במקום שהוסכם עליו עם המוכר". זאת בעקבות השינוי שהצעה משנה את הוראת סעיף 8ג) לענין מוביל, כפי שראינו בדיונו בסעיף 8, ולפיו אם המוכר קיבל על עצמו את הטיפול, הוא אחראי עד הבאתו לקונה, ואם לאו, די שימסור למוביל.

מוגדר כפועל (העושה מלאכה לזמן קצוב) אלא קבלן (המתחייב לעשות מלאכה מסוימת), וקבלן אינו יכול לחזור בו, לדעת ר"ת, המובא בתוספות, בבא מציעא מח ע"א (ד"ה והא).

²⁰ זמיר 217§.

מהצעת חוק דיני ממונות, התשע"א-2011, סעיף 159, המקביל לסעיפנו, נשמטה הוראת ס"ק ב, ולפי דברי ההסבר שם, הטעם לכך הוא שזו הוראה מיותרת.

²¹ זמיר 217§.

²² זמיר 217§, הערה 28.

²³ זמיר 218§.

²⁴ זמיר 218§.

²⁵ זמיר 219§.

²⁶ זמיר 220§.

הצעת נוסח ע"פ המשפט העברי

הנוסח המוצע ב"חוקי ישראל":

10. (א) המסירה תהא בכל מקום שירצה המוכר למסור את המקח.
(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), הלוקח רשאי לדרוש לקבל את המקח במקום הימצאו בשעת המכר. [הניסוח אינו מדויק, שהרי לכאורה משתמע שהוא רשאי לדרוש שהמוכר יתן לו במקום המכר ולא ימסור לו במקום אחר, וזה סותר לס"ק א האומר שהמוכר רשאי למסור במקום אחר, אלא כוונתו היא (כמבואר בהערה 32 שם), שהקונה אינו זכאי לדרוש אותו במקום אחר אם המוכר אינו רוצה למסור שם, אבל אם הקונה דורש אותו במקום המכר, המוכר חייב למסור לו אותו שם, וזאת בהיקש ממקום ההפקדה בשומר].
(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה במקום שהוסכם עליו עם המוביל כאמור בסעיף 8(ג). [הערה 33 : אם מוטל על הקונה לשלם למוביל, המוביל הוא כשירו של הקונה ואינו עדיף מהקונה עצמו שאינו יכול לדרוש את המסירה בכל מקום חוץ ממקום המכר ; ואם מוטל על המוכר לשלם למוביל, המוביל נחשב שכירו של המוכר, והמוכר ימסור למוביל בכל מקום שירצה המוכר].